

Зямля мая — зялёны дом

Пімен ПАНЧАНКА

Не люблю я слова «пакарыцель»,
Не люблю я слова «ўладар».
Вось зямля зялёная — бярыце
Для жыцця, і працы, і для мар.
Пімен Панчанка.

Пімен Емяльянавіч Панчанка (1917—1995) — народны паэт Беларусі. Нарадзіўся ў Таліне (Эстонія), куды бацькі паехалі на заробкі. Пазней сям’я вярнулася ў Бягомль, дзе прайшло маленства хлопчыка. Велічны лес, дзівосныя краявіды Бягомльшчыны глыбока краналі дзіцячае сэрца і на ўсё жыццё засталіся для паэта жывой крыніцай любові да роднай зямлі. Юнак стаў сур’ёзна захапляцца мастацкай літаратурай, пачаў сам пісаць вершы. Першыя публікацыі яго вершаў прыпадаюць на 1934 год. Пімен Панчанка скончыў Бягомльскую школу, педагогічныя курсы, Мінскі

педагагічны інстытут, бо вырашыў звязаць сваё жыццё з настаўніцкай працай.

У верасні 1939 года Пімена Панчанку прызвалі на вайсковую службу. У гады Вялікай Айчыннай ён быў ваенным карэспандэнтам. Паэту давялося ваяваць на чатырох франтах, а Дзень Перамогі сустракаць ажно ў Іране, куды ён нечакана трапіў разам са штабам арміі і рэдакцыяй франтавой газеты. Яго вершы ваеннага часу напоўнены болем за страчаных сяброў, за зруйнаваныя гарады і спаленыя вёскі, горыччу расстання з Беларуссю, прасякнуты палымянай верай у вызваленне роднай зямлі.

Пасля вайны Пімен Панчанка працаваў у рэспубліканскім друку, узначальваў часопіс «Маладосць». Яго паэзія — эмацыянальная і лірычная, мужная і сумленная, яна, па словах Васіля Зуёнка, «саткана з жывога агню: і сагравае, і апякае душу, яе не возьмеш у рукі — і яна заўсёды з табою».

Пімен Панчанка — адзін з выдатных беларускіх паэтаў XX стагоддзя. Яго творчы рахунак надзвычай багаты і разнастайны. Ён аўтар шматлікіх паэтычных кніг. Пераклаў сусветна вядомыя творы на беларускую мову. У многіх вершах яскрава ўвасоблены думкі паэта — грамадзяніна і патрыёта. Пімен Панчанка быў заклапочаны надзённымі праблемамі, хваляваўся і трывожыўся пра жыццё, стан грамадства.

Верш «Сармацкае кадзіла» прысвечаны адной з найбольш вострых экалагічных праблем — зберажэнню прыроды, уважліваму стаўленню да ўсяго жывога на Зямлі.

1. Як вы думаеце, ці ўсе палявыя кветкі можна зрываць? Чаму некаторых раслін (кветак) у Беларусі засталася зусім мала?
2. Што вы ведаеце пра Чырвоную кнігу Рэспублікі Беларусь¹?

¹ Чырвоная кніга Рэспублікі Беларусь — афіцыйны дакумент, які змяшчае сістэматызаваныя звесткі пра пэўныя віды жывёл і раслін, што з'яўляюцца рэдкімі або знаходзяцца пад пагрозай знікнення на тэрыторыі Беларусі. Першае выданне кнігі выйшла ў 1979 годзе.

Сармацкае кадзіла

Адспявалі трубы залатыя,
Лета захлынулася ў расе.
Кветкі ў лесе ёсць,
Але не тыя:
Да Чырвонай кнігі збеглі ўсе.

Дзе ты, *кураслеп лясны*¹?
Дзе *ворлік*?
Дзе *мядзведжая цыбуля* — *чарамша*?
Ходзіш, ходзіш —
І пярыш у горле...
Плач, асірацелая душа.

А калісь было ўсяго на дзіва!
Як збяднеў у нас зялёны свет.
Дзе знайсці *сармацкае кадзіла*,
Сон-траву, *і меч-траву*, *і познацвет*?

Вінаваты ў гэтым не сарматы²,
Вінаваты ўсе мы: ты і я.
Каб адчуць сцюдзёны водар мяты,
За сто вёрст ляціць мая сям'я.

Душна ад жалезнага прагрэсу:
Дружна падразаем жылы лесу,
Траў і кветак топчам карані,
Ад зялёнай адракаемся радні.

Што ты плачаш па траве і кветках?
Адрадзілі ж мы зуброў, баброў...
Ну, а чорны бусел? Вельмі рэдкі,
А заўсёды быў з людскіх сяброў.

¹ Адметным шрыфтам (курсівам) у тэксце верша выдзелены зёлкі і расліны, унесеныя ў Чырвоную кнігу Рэспублікі Беларусь.

² *Сарма́ты* — старажытны народ Усходняй Еўропы.

Многа ліха — ды усюды ціха.
А зямля дакуль будзе цярпець?
А нашчадкам нашым
Чым жа дыхаць? —
Мы ўжо задыхаемся цяпер.

Трэба нам і захады, і меры,
Каб між светлых беларускіх рос
Зноў расцвіў *чаравічок венерын*
І *званочак сіні* ў лесе рос.

1. Што так усхвалявала, узрушыла аўтара? Пад уплывам якіх па-чуццяў ён напісаў гэты верш?
2. Каго паэт лічыць вінаватым у тым, што прырода з кожным го-дам страчвае свае багацці, становіцца бяднейшай? Як пра гэта гаворыцца ў вершы?
3. Пракаменціруйце радкі верша: *Кветкі ў лесе ёсць, // Але не тыя: // Да Чырвонай кнігі збеглі ўсе.*
4. Раскажыце пра стаўленне аўтара да *жалезнага прагрэсу*, які шкодзіць прыродзе, прымушае *адракацца ад зялёнай радні*?
5. Якая спадчына, на думку паэта, застанецца нашчадкам, калі не спыніць знішчэнне прыроды?
- 6. Як можна выратаваць і захаваць прыроду? Якімі павінны быць па-водзіны чалавека на зямлі?
7. Сфармулюйце асноўную думку (мастацкую ідэю) верша.
8. Якія новыя фарбы, гукі, карціны адкрыліся вам пасля знаёмства з вершам? Падзяліцеся сваімі адчуваннямі.
- 9. Твор быў напісаны шмат гадоў таму назад. Чаму ён не страціў сва-ёй актуальнасці і сёння?
- 10. Пазнаёмцеся з Чырвонай кнігай Рэспублікі Беларусь. Падрыхтуй-це свае прапановы (памятку), як зберагчы тыя расліны, якія рас-туць у вашай мясцовасці.
11. Прачытайце артыкул «Адкуль назва?», адкажыце на пытанне.

